

SOFİ HURİ

(1897-1983)

Yazar-mütercim.

Hristiyan bir Arap ailesinin kızı olarak Halep'te doğdu. Babası çevresinde saygı gören bir din âlimi, reis-i rûhânî idi. Çocukluğunda babasının dostları arasında Mevlî şeyhlerinin de yer aldığını, onlarla sık sık bir araya geldiğini ve karşılıklı ziyaretlerde bulunduklarını söyler (*Ken'an Rifâi*, s. 332). Öğrenimini Gaziantep Amerikan Koleji'nde gördü. Mezun olunca İngiltere'de Cambridge'e gitti. Yurda dönüşünde 1923'te başladığı çalışma hayatını, İstanbul Amerikan Bord Neşriyat Dairesi'nde 1970 yılında emekliye ayrılıncaya kadar sürdürdü. Genç yaşlarında kendisine ba ba, mürebbi, mürşid ve dost olduğunu söylediği Frederic MacCallum ile tanıştı. Babasından sonra kendisinin fikrî ve mânevî hayatına yön veren bu zattan on beş yıldan fazla bir süre istifade etti (a.g.e., s. 326-327).

1932'de İngiltere'nin Birmingham şehri yakınlarında Woodbrook Koleji'nde ilâhiyat ve felsefe dalında araştırmalar yaptı. Bir konferansına katıldığı Gandhi'nin düşüncelerinden ve konuşmasından etkilendi. Bu arada ilâhiyatçı ve şarkiyatçı Randel Harris ile tanıştı. Klasik ve modern yirmi kadar dil bildiği söylenen bu zatın sohbetlerinden yararlandı. Doğu'nun mistikleri ve İslâmiyet'in büyükleriyle ünsiyeti bu tanışmadan sonra gerçekleşti. Meslek hayatında çeyrek asrı geçen bir süre boyunca vaktini tasavvuf ve felsefe eserlerinin mütalaası ve tercümesiyle geçirdi, böylece mistiklerin hayatını tanımış olması içindeki aşkın (mâna ve ruhaniyet aşkı) derinleşmesine hizmet etti. Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî, Yûnus Emre, Niyâzî-yi Mısırî, Molla Câmi gibi mutasavvıflar sayesinde kendisine geniş bir mâna âleminin açıldığını, görüş ufkunun genişlediğini, aşkı terennüm eden Fuzûlî ve Şeyh Galib gibi şahsiyetlerle haşır neşir olduğunu, *Hüsn ü Aşk* ummanında "bir nice gün seyran eylediğini" ifade eder (a.g.e., s. 326-329). Kenan Rifâi'nin meclisine onun vefatından (1950) on dört ay kadar önce, hastalığı döneminde bir hristiyan sıfatıyla girdi ve sık sık ziyaretine gitti (a.g.e., s. 330-331). Kendisini Kenan Rifâi'ye çeken şey merak ve tecüssüs değil ona karşı duyduğu sevgi ve alâkadır.

Sofi Huri, Kenan Rifâi'nin vefatından sonra onun talebesi Samiha Ayverdi ve çevresiyle münasebetini devam ettirdi. Ay-

Sofi Huri

verdi ile üç arkadaşının hazırladığı *Ken'an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* adlı kitap için (İstanbul 1951) "Mürşid, Mürebbî, Filozof ..." başlıklı bir makale yazdı. 1955-1963 yıllarında Samiha Ayverdi, Nihad Sâmî Banarlı, Safiye Erol ve Nezihe Araz'la birlikte Kenan Rifâi'nin tekkelerin açık olduğu yıllarda sohbetlerinde *Meşnevî-i Şerif*'in I. cildine yapmış olduğu şerhe ait, talebelerinin tuttuğu notların bir kitap haline getirilmesi çalışmalarına katıldı. 1956-1960 arasında Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Fatih semtindeki evinde düzenlenen aylık toplantılarda bulundu. Türkçe, Arapça, Ermenice, Yunanca, Latince, Fransızca ve İngilizce bilen Sofi Huri'nin Yunanlı eşiyile kısa süren evliliğinden bir oğlu ve bir kızı oldu. Ne zaman müslüman olduğu hakkında bilgi yoktur. Atina'da kızının ve oğlunun yanında vefat etti.

Eserleri. Amerikan Bord Neşriyat Dairesi'ndeki çalışmaları esnasında Sofi Huri, *Redhouse Sözlüğü*'nün (Türkçe'den İngilizce'ye) editörlüğünü yapmış, birçok tercüme ve telif eser yayımlamıştır. Mehmet Nuri Yardım onunla ilgili makalesinde eliden fazla tercüme ve telif eserinin adını kaydeder (*Kayıp İstasyon*, s. 204). Çevirileri arasında yer alan ve Muhammed İkbal'in İngilizce konferanslarından meydana gelen *İslâm'da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü* adlı kitabı ilgi çekmiştir. Kitapta geçen âyetlerin meâllerinin Muhammed İkbal'in İngilizce tercümesinden alınmadığı, Hasan Basri Çantay'ın *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*'inden aynen iktibas edildiği için zaman zaman âyetlerin meâliyle Muhammed İkbal'in anlayışı arasında uyumsuzluk veya irtibatsızlık kaçınılmaz olmuştur. Kenan Rifâi hakkında yazdığı makale bir bakıma kendisinin de hayat hikâyesidir. Sofi Huri'nin *Râbiatü'l-*

Adeviyye adlı eseriyle (İstanbul 1970) İbrâhim Edhem için yazdığı eser dışında hemen tamamı tercüme veya neşir olan altmışa yakın çalışmasının başlıcaları şunlardır: Maj Lindman, *Kırmızı İskarpın* (İstanbul 1949); İnez N. McFee, *Florence Nightingale* (İstanbul 1952); Joshua Loth Liebman, *Kalp Huzuru* (1952); Suzan Glaspell, *Mağlupların Zaferi* (1954); Jeanette Eaton, *Gandhi, Kılıçsız Mücahit* (1961); Muhammed İkbal, *İslâm'da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü* (İstanbul 1964); A. Schimmel, *Sind Halk Şiirinde Hallâc-ı Mansûr, İbrahim Edhem* (İstanbul 1969; Sofi Huri *Hallâc-ı Mansûr*'u tercüme etmiş, *İbrahim Edhem*'i kendisi yazmıştır); Kebîr, *Kebîr'den Seçme Şiirler* (R. Tagore'un İngilizce tercümesinden, İstanbul 1970).

BİBLİYOGRAFYA :

Sofi Huri, "Mürşid, Mürebbî, Filozof ..." , *Ken'an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* (haz. Samiha Ayverdi v.dğr.), İstanbul 2003, s. 325-344; Özcan Ergiydiren, *Hayâlî Cihan Değer: Samiha Ayverdi ile Hâtıralar*, İstanbul 2009, s. 283-291; Mehmet Nuri Yardım, *Kayıp İstasyon*, İstanbul 2012, s. 197-206 (maddenin yazımında Sinan Uluant'tan alınan kısa hayat hikâyesinden de faydalanılmıştır).

MUSTAFA TAHRALI

SOFU MEHMET PAŞA

(ö. 1059/1649)

Osmanlı vezirîâzamı.

Vezirîâzamlığı sırasında fazlaca yaşlı olmasından dolayı "Koca", Yenikapı Mevlîhânesi'ne mensubiyeti sebebiyle "Mevlevî" ve "Sofu" lakaplarıyla anılır. Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Kapıkulu süvarisi olduğu, üç defa başdeftardarlıkta bulunan Abdülbâki Efendi'nin yanında önce kâtip, sonra kethüdâ olarak vazife yaptığı belirtilir. Vezirîâzam Hüsrev Paşa'nın Erzurum'da isyan eden Abaza Paşa üzerine harekâtı sırasında yeniçeri ağası Halil Ağa Erzurum valisi olarak tayin edilince 1038 Saferinde (Ekim 1628) yeniçeri ağalığına getirildi, orduya katılmak için İstanbul'dan hareket etti ve isyanın bastırılmasının ardından tekrar İstanbul'a döndü. Ancak bu görevinde fazla kalamadı ve azledildi (Receb-Şâban 1038 / Mart-Nisan 1629). XVII. yüzyılda timar ve zeâmetlerde yapılan değişiklikler sebebiyle Anadolu'da Saruhan, Canik, Karesi gibi sancakların vergileri "muhasıl" denilen memurlarca toplanmaya başlanmış, bu görevliler aynı zamanda vergi topladıkları yerin asayişinden sorumlu tutulmuştu. Mehmed Paşa da yeniçeri ağalığından azledilmesinden

sonra Aydın muhassısı oldu. Ardından IV. Murad'ın desteğini alan Vezîriâzam Derviş Mehmed Paşa rakibi İbrâhim Paşa'yı bertaraf edince ondan boşalan başdefterdarlığa tayin edildi (Rebîülevvel 1046 / Ağustos 1636) ve bu sıfatla IV. Murad'ın Bağdat seferine katıldı, fakat sefer dönüşü azledildi (Safer 1049 / Haziran 1639). 1051'de (1641) yeniden başdefterdar olarak 1053 Ramazanına (Kasım 1643) kadar görev yaptı. Muharrem 1054'te (Mart 1644) selefi Kara Hasan Efendi'nin azli üzerine üçüncü defa başdefterdarlığa getirildi. Cemâziyelevvelde (temmuz) yine azledildikten sonra hacca gitmesine izin verildi. Hacdan dönünce vaktinin büyük kısmını Yenikapı Mevlevihânesi'nde geçirdi.

Mehmed Paşa için asıl önemli gelişmeler Sultan İbrâhim'in hal'ine teşebbüs edilmesiyle başladı. Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılda ciddi bir değişim içinde bulunmasının getirdiği fevkalâde zorlu idarî ve maddî sıkıntılara çare olması ümidiyle girilen teşebbüslerin çoğu zaman sonuçsuz kalması üst düzey yöneticilerin sık sık değişmesine yol açmaktaydı. Vezîriâzam Kemankeş Mustafa Paşa'nın ölümüyle devlet idaresinde ciddi sıkıntılar yaşandı. Sultan İbrâhim'in dengesiz halleri, Cinci Hüseyin Efendi, Silâhdar Yûsuf ve Şeker-pâre Hatun'un padişahı etkilemesi büyük bir hoşnutsuzluğa yol açıyordu. Bunlara malî ve idarî ağır sorunlar, Anadolu'daki huzursuzluklar, Venedikliler'in boğazı abluka altında tutması, Girit Savaşı'nın seyrindeki problemler ve Sadrazam Ahmed Paşa'nın kötü idaresi de eklenince ulemâ, bürokrat ve ocak ağaları bir araya gelerek çıkan isyana ön ayak oldular. İsyancıların önde gelenleri vezîriâzam olarak Sofu Mehmed Paşa'yı seçtiler ve Sadrazam Ahmed Paşa'nın katlini padişahın talep ettiler. Huzuruna gelen Sofu Mehmed Paşa'nın sadâretini kabul eden Sultan İbrâhim, Ahmed Paşa'ya dokunulmamasını istedi. Ayrıca yeni vezîriâzama hakarete bulunarak sadâret makamına geçmek için kulu tahrik ettiğini, isyan hali ortadan kalkınca kendisiyle hesaplaşacağını da söyledi. Mehmed Paşa durumu Fâtih Camii'nde toplanan âşilere bildirince Ahmed Paşa'nın katline ve Sultan İbrâhim'in tahttan indirilmesine karar verildi. Ahmed Paşa'nın yakalanıp öldürülmesi Mehmed Paşa ve taraftarlarının elini güçlendirdi. 18 Receb 1058'de (8 Ağustos 1648) Sultan İbrâhim hal'edildi ve Şehzade Mehmed tahta çıkarıldı. Kösem Vâlide Sultan, Sultan İbrâhim'in idaresine karşı oluşan hoş-

nutsuzluk karşısında sipahi kökenli olan, defterdarlık yapmasından dolayı malî sorunlara çözüm üretebilecek, yaşından ötürü kolay bertaraf edilebilecek biri olduğu için Sofu Mehmed Paşa'nın sadâretine itiraz etmedi. Sultan İbrâhim'in kapatıldığı yerdeki feryatları saraydakileri huzursuz etmeye başlayınca iki halifenin bir arada bulunamayacağı hadisi üzerinden yapılan tartışmaların ardından Sultan İbrâhim katledildi. Bu katil sırasında takındığı olumsuz tavırlardan dolayı çok eleştirilen Sofu Mehmed Paşa ağır idarî ve malî sorunlarla uğraşmak zorunda kaldı. Bunlardan ilki sipahilerin ödenemeyen ulûfeleri, ikincisi de Galata, İbrâhim Paşa ve Edirne saraylarında mevcut iç oğlanlarının "taşra çıkma" hadisesiydi. Sultan İbrâhim'in tahttan indirildiği gün iç oğlanları vezîriâzama ve şeyhülislâma çıkmaların uygulanması yönünde talepte bulundu (Mehmed Halîfe, s. 23). Ancak büyük çıkmanın gerçekleştirilmesi halinde hazinenin bu yükü kaldıramayacağı endişesiyle iç oğlanlarının peyderpey çıkarılmasına karar verildi. Bu sebeple vezîriâzam önce onları baskı altına alarak taleplerini geciktirmeye çalıştı, fakat bundan sonuç alamayınca çıkma işinin yakın bir sürede icra edileceği vaa-dinde bulundu (a.g.e., s. 23-25). Sonunda Enderun'dan 400 kadar gulâmın çıkmasına izin verdi (Abdurrahman Abdi Paşa, s. 11). Bu haberi alan diğer iç oğlanları da çıkma talebinde bulunarak Atmeydanı'nda toplandı ve gayri memnun sipahi zümresinin bunlara katılmasıyla hadise isyana dönüştü. İsyancılar, vezîriâzaman ve Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi'nin azlini talep ediyorlardı. Sadrazam ve şeyhülislâm ulemâ ile Yeniçeri Ocağı'nı kendi taraflarına çekti, gönderdikleri adamlar vasıtasıyla sipahilerden bu isyana son verilmesini istedi. Ancak meydana toplanan kalabalığın bunu reddetmesi üzerine sadrazam, vezirler, ulemâ, yeniçeri ağaları, yeniçeriler, acemi oğlanları ve tersane neferleri silâhlı ve topyekûn bir şekilde sipahilere saldırdı. Çıkan çatışmada birçok sipahi hayatını kaybetti. Böylece Atmeydanı Vak'ası diye anılan isyan sona ermiş oldu (Ramazan 1058 / Ekim 1648). Vak'adan önce bölüklere yapılan iadelerin tamamı iptal edildi. Ancak vezîriâzam bundan sonra yeniçeri ağalarının nüfuzunu daha fazla hissetmeye başladı. Vâlide Kösem Sultan'ın bazı olumlu icratları, sahip olduğu padişah nâibliği sıfatının ulemâ ve bürokratlar nezdinde ciddi biçimde eleştirilmesine engel oluşturmuyordu. Hatta bu sıfatının geçici olduğu

açıkça dile getiriliyordu. Vezîriâzamanın saray masraflarını kısmaya yönelik teşebbüsleri, bazı ulemânın yönlendirilmesiyle saltanat nâibliğine soyunduğu ve divan toplantılarına katılmadığı söylentileri, vâlide sultan aleyhinde olan Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi ile yakın dostluğu, vâlide sultanın kontrolündeki yeniçeri ağası Murad Ağa'yı İstanbul'dan uzaklaştırmaya çalışması, hakkında olumsuz bir kanatın meydana gelmesine zemin hazırladı. Mehmed Paşa'nın, Kösem Sultan tarafından ortadan kaldırılması artık küçük bir sebebin ortaya çıkmasına bağlı hale geldi (Abdurrahman Abdi Paşa, s. 19; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ibrâr Zeyli*, s. 23). Ayrıca Mehmed Paşa, Venedik elçisi Contarini ile Girit üzerindeki görüşmesi olumsuz neticelenince öfkele-nerek elçiyi hapsedtirdi. Nihayet Osmanlı donanmasının Foça Limanı'nda Venedikliler karşısındaki başarısızlığı vâlide sultana beklediği fırsatı verdi. 19 Mayıs 1649'da Padişah IV. Mehmed'in huzuruna çıkan Sofu Mehmed Paşa vezîriâzamlıktan azledildi ve bostancıbaşı odasında alıkonuldu, malları müsadere edildi, bir hafta sonra Malkara'ya sürgüne gönderildi. Çok geçmeden İstanbul'dan gönderilen Frenk Ahmed Ağa tarafından seksen yaşını geçmiş olduğu halde idam edilerek Malkara'da defnedildi (Cemâziyelâhir 1059 / Haziran 1649). Aynı âkıbete kethüdâsı Ağazâde Mehmed Çelebi ile Şâmî Murad Efendi de uğradı (6 Cemâziyelâhir 1059 / 17 Haziran 1649). Kaynaklarda devlet işlerinden fazla haberdar olmayan, padişahın yaşının küçüklüğü sebebiyle ve ulemânın teşvikiyle kendisini "veliahd-i müebbed" olarak gören, ortalığı daha da karıştıran bir devlet adamı şeklinde anılır. Özelliikle Kâtib Çelebi onu "sakalını değirmende ağartmamış nâdan ve gabî bir ihtiyar" olarak niteler (*Fezleke*, III, 878).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Fezleke* (haz. Zeynep Aycibin, doktora tezi, 2007), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, III, 849-868, 878; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ibrâr Zeyli* (haz. Nevzat Kaya), Ankara 2003, s. 1-30; a.m.f., *Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi'nin Ravzatü'l-ibrâr Adlı Eseri (1299-1648): Tahlil ve Metin* (haz. İbrahim Özgül, doktora tezi, 2010), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. XX, 286, 364, 417; Mehmed Halîfe, *Târih-i Gilmânî* (haz. Ertuğrul Oral, doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 19-20, 23-25, 29-30; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme* (haz. Fahri Ç. Derin), İstanbul 2008, s. 8-20; Nâimâ, *Târih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2014, II-V, tür.yer.; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011, IV, 558-567; Ziya Akkaya, *Vecihî, Devri ve Eseri* (dok-

tora tezi, 1957), AÜ DTCF, tür.yer.; L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükûmranlık ve Kadınlar* (trc. Ayşe Berktaş), İstanbul 2002, s. 333-334, 373-374; Abubekir S. Yücel, "İki Halifenin Bir Arada Bulunmaması Anlayışı ve Osmanlı Hükûmdarı Sultan İbrahim'in Siyaseten Katli", *İslâmî Araştırmalar*, XII/1, Ankara 1991, s. 40-57.

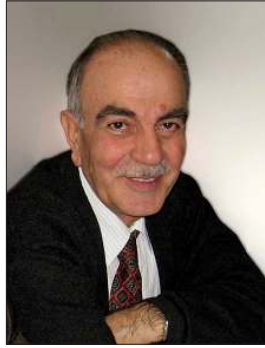
DAVUT ERKAN

SOFUOĞLU, Mehmet Cemal (1941-2013)

Hadis ve Kur'an alanında
çalışmaları bulunan ilim adamı.

Kütahya'nın Simav ilçesine bağlı Şenköy'de doğdu. Karaaliogulları sülâlesinden Sofu Mehmet Efendi'nin torunudur. Babası Sait Hoca, annesi Karahüseyinoğulları'ndan Fadime Hanım'dır. Ailenin soyadı önceleri Tuncer iken babası tarafından 1950'de Sofuoğlu olarak değiştirilmiştir. İlk eğitimini aldığı babasının gözetiminde hâfız oldu. Babası Kâmil Miras'ın sünnet hakkındaki bir yazısını çok beğenince oğlunu ilim tahsiline yöneltti. İlkokulun ardından gittiği İzmir Kestanepazarı Kur'an Kursu'nda hıfzını tekrar ederken İzmir İmam-Hatip Okulu'nun dört yıllık orta kısmının bitirme sınavlarını dışarıdan verdi ve lise kısmını aynı okulda okuyarak bitirdi.

1961-1962'de İzmir'de Hacı Mehmed Camii'nde imam-hatiplik yaptı. Bu sırada İlahiyat Fakültesi'ne girebilmek için Nazilli Lisesi'ni dışarıdan bitirdi. 1962'de girdiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1966'da mezun oldu. Manisa'nın Demirci ilçesindeki İmam-Hatip Okulu'na öğretmen olarak tayin edildi. 1969'da aynı ilçeden Âmâ Hâfız Rıza Orhun'un kızı Nermin Hanım'la evlendi. Bu evlilikten Sait Cemil, Sencer ve Safiye Nilgün adında üç çocuğu oldu. Öğretmenliği sırasında Millî Eğitim Bakanlığı'na bir yıl süreyle Bağdat'a gönderildi. Türkiye'ye döndükten sonra hadis alanında çalışmaya karar verdi. 1972'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Kürsüsü'ne asistan tayin edildi. 1975-1976'da doktora çalışması için araştırmalar yapmak üzere Ezher Üniversitesi'nde bulundu. 1977'de *Şia'nın Hadis Anlayışı* başlıklı teziyle doktorasını tamamladı, 1983'te *Hadis Tenkîdi Yönünden el-Kâfi Üzerine Bir İnceleme* adlı teziyle de doçentliğe yükseldi. 1985'te Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne doçent olarak tayin edildi, 1989 yılında profesör oldu. 1985-1988 yıllarında bu fakültede, 1993-2004 arasında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksek

Mehmet
Cemal
Sofuoğlu

Okulu'nda idarî görevler üstlendi. Kuruş aşamasında bir dönem Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde çalıştı. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2008 yılında emekliye ayrıldı. 31 Ağustos 2013'te geçirdiği bir kalp krizi sonucunda vefat etti ve İzmir Urla Zeytinalanı Mezarlığı'na defnedildi.

Kur'an'ın anlaşılmasında hem İmam Mâtürîdî'nin akılcı yaklaşımını hem tarihselci yorumu esas alan Sofuoğlu'na göre Kur'an-ı Kerim sorumlu ve yetkin bir kul anlayışı zemininde anlaşılmalıdır. Allah her şeye kâdir olmakla birlikte insanın âhirette hesaba çekilebilmesi için eylemlerinde özgür iradeye sahip olması ve bir sorumluluk üstlenmesi gerekir. Ayrıca Kur'an'ın adaleti sağlama amacının gerçekleşmesi İslâm ahkâmının zamana ve toplumsal şartlara göre değişmesine bağlıdır. Kur'an'ı anlamak için nâzil olduğu dönemin Arap dilinin, toplumun siyasal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin, Hz. Muhammed'in yaşadığı çağa kadar ortaya çıkmış olan diğer dinlerin ve kültürlerin çok iyi bilinmesi gerekir. Bu konuda başarı ancak Hristiyanlık, Yahudilik, Hint dinleri, Doğu kültürü, hatta tarihin ilk çağlarına ait bütün mitolojik mirasın araştırılıp öğrenilmesi ve antropoloji, sosyoloji, psikoloji, dinler tarihi gibi disiplinlerle iş birliği yapılmasıyla elde edilebilir. Ona göre Hz. Muhammed'in Kur'an dışında bir mucizesi yoktur. Kur'an-ı Kerim'in yüksek edebî değeri, dili, içeriği ve tahrife uğramadan günümüze kadar gelmesi onun icâzının delilidir. Hz. Peygamber'in tek mucizesini Kur'an'ın teşkil etmesinin hikmeti, Peygamber'le birlikte artık mucizeler devrinin kapanıp akıl ve bilim devrinin başlamış olmasıdır.

Sofuoğlu'na göre Hz. Peygamber'in bütün sözleri vahye dayalı değildir. "O kendi hevâ ve hevesine göre konuşmaz" meâlindeki âyet (en-Necm 53/3), Resûl-i Ekrem'e peygamberlik verildikten sonra söylediği her sözün vahiy olarak değerlendirilmesi

gerektiğini değil onun okuduğu âyetlerin Allah katından indiğini, müşriklerin şair, meczup ya da yalancı olduğu yolundaki iddialarının yanlışlığını gösterir. Bu âyet sadece Kur'an'ın Allah katından indiğini bildirdiğinden Hz. Peygamber'in beşer olarak söyledikleri vahiy kavramının dışında değerlendirilmelidir. Hadislerin sıhhatinin belirlenmesinde sahâbe unsuru önemlidir. Said b. Müseyyeb'in sahâbi tarifini benimseyen Sofuoğlu'na göre Hz. Peygamber'i yakından tanıyan sahâbe onun sözlerini ve davranışlarını daha doğru, bunların vahiy eseri mi yoksa kendi kararı mı olduğunu anlayabilmektedir. Sonraki dönemlerde sahâbe tarifinin genişletilmesi hadis usulünde bazı sorunların doğmasına yol açmıştır. İslâm tarihinde meydana gelen siyasal, kültürel, ekonomik pek çok gelişmenin sebebi uydurma hadislerin ortaya çıkmasıdır. Hz. Muhammed, Kur'an'la mukayyet olduğundan hadis külliyyatı Kur'an'a arz edilerek okunmalıdır. Bunun neticesinde sıhhatinden emin olunan hadisler Kur'an'ın doğru anlaşılmasında ilk başvuru kaynağını teşkil eder. Sofuoğlu son yıllarında dinde sembolizm, eski kültür ve dinlerdeki sembolik öğelerle İslâm kültüründeki benzerlikler üzerinde çalışmış, ancak bu çalışmalarını esere dönüştürmeye ömrü vefa etmemiştir. Ona göre günümüzde İslâm dünyasının yaşadığı sorunların çoğu Kur'an'da ve Resûl-i Ekrem'in sünnetinde dürüst ve güvenilir insan olma ilkesine yapılan vurgunun anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Müslüman devletler, sosyal devlet olmalıdır; zengin sayısının az, yoksul sayısının fazla olduğu toplumlarda İslâm'ın ruhuna aykırı bir durum söz konusudur.

Eserleri: *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi Kılavuzu* (Ankara 1975, 1978, 1984, Mucteba Uğur ile birlikte); *Ayet ve Hadislerle İbadetlerimiz* (İstanbul 1984, Salih Akdemir ile birlikte); *Açıklamalı Büyük Dua Kitabı* (Ankara 1994); *İslam Dini Esasları: Yeni Bir Bakış-Yeni Bir Yorum* (İzmir 1996, 1997, 1999; Hz. Peygamber'in "Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz" hadisi temel ilke kabul edilerek kaleme alınan bu eser klasik ilmi hallerden farklı bazı görüşler içermektedir); *Alevîlik-Bektaşîlik Tartışmaları* (Ankara 1997, Avni İlhan ile birlikte); *Kur'an-ı Kerim ve Hadislere Göre Hz. İsa ve Hristiyanlık* (Ankara 2005); *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali* (Ankara 2008, 2009, 2011, 2014, Abdülkadir Şener ve Mustafa Yıldırım ile birlikte). **Makaleleri:** "Şia'nın Saha-